

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Укладача – старший викладач кафедри іноземних мов та українознавства, кандидат філологічних наук А. В. Дедушно

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності «Філологія» СВО «Бакалавр».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є стилістично-практичні аспекти сучасної української літературної мови; етапи її становлення й розвитку; її роль як державної мови в суспільному житті; лінгвістичні особливості української мови на сучасному етапі, фонетичні, лексикологічні, граматичні закони та засоби їхньої реалізації, наукові засади української орфографії; основні правописні норми сучасної української літературної мови, стилі сучасної української літературної мови.

як знакова природа, а також окремі конкретні мови в їх реальному функціонуванні, у статистиці й динаміці, в усіх їхніх взаємозв'язках та взаємодії з іншими соціальними феноменами (суспільством, свідомістю, культурою).

Міждисциплінарні зв'язки: «Сучасна українська літературна мова» є дисципліною циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки й тісно пов'язана з дисциплінами «Вступ до мовознавства», «Історія України», «Філософія», «Етнолінгвістика».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова» є:

- висвітлення основних теоретичних положень, які ґрунтуються на здобутках вітчизняної та зарубіжної лінгвістичної науки;
- вивчення основних розділів сучасного українського мовознавства (фонетики, фонології, орфоєпії, лексики, фразеології, словотвору, морфології, синтаксису);
- розвиток лінгвістичного мислення.

1.2. Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова» є

- забезпечити оволодіння теоретичними відомостями про лінгвістичні явища;
- проаналізувати фонетичні, лексикологічні, граматичні, правописні, мовностилістичні явища і тенденції;
- виробити науковий лінгвістичний світогляд та навички вести самостійну дослідницьку роботу;
- оволодіти культурою усного і писемного мовлення.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти має бути сформовані такі елементи компетентності:

знання:

- основні поняття курсу;

- фонетичну систему сучасної української літературної мови;
- особливості української графіки, принципи орфоєпії та орфографії;
- склад лексичної системи за семантикою, походженням, сферами вживання, стилістичними особливостями;
- різновиди слів з переносним значенням, синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, фразеологізмів;
- визначення та особливості виділення основних словотвірних та морфемних одиниць. Їхні найважливіші формальні та семантичні ознаки;
- традиційну та сучасну класифікації частин мови, їхні семантичні, морфологічні та синтаксичні ознаки;
- синтаксичні одиниці та категорії сучасної української літературної мови, їхні формально-синтаксичні, семантико-синтаксичні та комунікативні ознаки;
- основні принципи пунктуації та правила вживання розділових знаків;
- структуру та специфіку основних енциклопедичних та філологічних словників;

уміння:

- характеристика основних понять курсу;
- класифікація мовних звуків з урахуванням мовних ознак;
- вимовляти звуки і звукосполучення, наголошування слова відповідно до норм сучасної української орфоєпії;
- пояснити буквені і небуквені орфограми;
- аналіз слова за прямим і переносним значенням, добір синонімів, антонімів, омонімів, паронімів;
- визначати належність слів з погляду походження, сфер вживання, експресивно-стилістичного забарвлення;
- пояснювати значення й походження найпоширеніших власних імен людей та їхніх прізвищ;
- описувати фразеологізми за семантикою, походженням, структурою, використанням;
- правильно вирізняти у словах морфеми, твірні основи;
- розмежовувати лексико-семантичні, власне-морфологічні та синтаксичні категорії, визначати потенціал предикатних слів;
- трансформувати реченнєві структури;
- практично користуватися словниками;
- здійснювати повний фонетичний, лексикологічний, морфемний, словотворчий та морфологічний розбори слів, синтаксичний аналіз словосполучень і речень.

способи мислення:

- наочно-образне і концептуальне;
- конкретне і абстрактне;
- теоретичне, практичне, професійне.

професійні, світоглядні та громадянські якості:

- лінгвістична (мовна) компетентність майбутнього спеціаліста;
- розвиток творчих і креативних здібностей, навичок самоосвіти;
- формування таких якостей особистості, як громадянська свідомість, громадянський обов'язок.

морально-етичні цінності:

- виховання поваги до української мови взагалі й кожної мови зокрема, зумовлюючи це необхідністю дослідження історичному розвитку, нових аспектів тощо, усвідомлюючи цінність і можливості кожної мови;
- виховання толерантного ставлення до мовних та культурних традицій інших народів;
- виховання поваги й гордості за досягнення лінгвістичної науки, шанобливого ставлення до наукових надбань зарубіжних учених;
- виховання таких чеснот, як обов'язок, порядність, гідність, відповідальність, організованість, дисциплінованість, самокритичність.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин, 4 кредити ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

2. Фонетика. Орфоепія. Фонологія.

Характеристика звуків. Артикуляція голосних звуків. Артикуляція приголосних звуків. Наголос. Класифікація звуків. Просодичні засоби української мови. Орфоепічні норми української літературної мови. Випадки порушення орфоепічних норм. Позиційні чергування фонем. Історичні чергування фонем.

3. Письмо. Графіка та орфографія.

З історії письма. Неалфавітні види письма. Алфавітне письмо. Графічні засоби Транслітерація. Неалфавітні графічні знаки. Основні вимоги до алфавітного письма.

4. Лексикологія. Фразеологія.

Лексикологія як розділ мовознавства. Омоніми. Шляхи виникнення омонімів. Міжмовна омонімія. Пароніми. Антоніми. Синоніми. Склад лексики сучасної української мови за походженням. Активна й пасивна лексика. Неологізми. Застаріла лексика. Лексика української мови зі стилістичного погляду. Діалектизми. Класифікація фразеологічних одиниць. Системні зв'язки у фразеології. Фразеологія і мовні кліше. Мовні штампи. Вживання фразеологізмів та їх трансформація.

5. Лексикографія.

Загальна характеристика словників. Розвиток української лексикографії. Типи словників. Перекладні словники. Тлумачні словники. Етимологічні словники. Словники синонімів, антонімів, паронімів. Орфографічні, орфоепічні та інші словники правильності мови. Фразеологічні словники.

6. Словотвір.

Структура слова. Способи словотворення в українській мові. Морфемний, словотвірний і етимологічний аналізи.

7. Морфологія.

Граматична категорія. Граматичне значення. Граматична форма. Поділ слів на частини мови, частки мови й вигуки.

Іменник. Семантичні розряди іменників. Лексико-граматичні та граматичні категорії іменників. Відмінювання іменників Невідмінювані іменники.

Прикметник. Значення прикметника та його граматичні ознаки. Семантичні групи прикметників. Словотворення прикметників. Перехід прикметників у іменники (субстантивіація). Словозміна прикметників. Відмінкові закінчення прикметників. Правопис прикметників.

Числівник. Кількісні числівники. Порядкові числівники. Синтаксичні зв'язки кількісних числівників. Числові іменники і лічильні слова. Правопис складних прикметників, першою частиною яких є кількісний числівник.

Займенник. Загальна характеристика. Розряди. Займенник у тексті.

Дієслово. Загальна характеристика. Неозначена форма дієслова. Категорія виду. Дієслова перехідні й неперехідні. Категорія стану. Загальні відомості про дієвідмінювання. Дві основи дієслова. Категорія особи й числа. Безособові дієслова. Категорія часу. Категорія способу.

Дієприкметник. Активні і пасивні дієприкметники. Дієприслівник.

Прислівник. Розряди прислівників за походженням і способом творення. Правопис прислівників.

Прийменник. Значення прийменника. Морфологічні групи. Синонімія прийменникових конструкцій. Правопис прийменників.

Сполучник. Походження сполучників. Типи сполучників. Синоніміка. Правопис.

Частка. Фразові частки. Словотворчі та формотворчі частки.

Вигук.

7. Синтаксис.

Загальнотеоретичні й методологічні питання синтаксису. Предмет синтаксису. Речення і судження. Предикативність.

Словосполучення. Граматична організація. Типи граматичного зв'язку. Граматичне значення. Функції. Побудова правильних словосполучень.

Речення. Визначення речення. Головні ознаки. Класифікація речень. Модальні типи речень.

Прості речення. Головні члени простого речення. Підмет. Присудок. Складні випадки та помилки при узгодженні підмета й присудка. Другорядні члени речення. Означення. Додаток. Обставина. Односкладні речення. Неповні речення. Прості ускладнені речення.

Складні речення. Складносурядні речення. Складнопідрядні речення. Перехідні випадки між сурядністю і підрядністю. Безсполучникові складні речення. Багаточленні складні речення.

Пряма і непряма мова. Способи передачі чужої мови. Невласне пряма мова.

3. Рекомендована література

Основна

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. — К. : Вид-фо Либідь, 1993. — 368 с.
3. Загнітко А. П. Український синтаксис: Науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс: Навч. посіб. — К., 1996. — Ч. 1, 2.
4. Козачук Г. О., Шкурятяна Н. Г. Практичний курс української мови : Посібник. — 2-ге вид. — К., 1994.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник. — К., 2000.
6. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Українська мова: Посібник. — 2-ге вид. — К., 1996.
7. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. — К., 1993.
8. Сучасна українська літературна мова: Підручник. — 2-ге вид. / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. — К., 1997.
9. Сучасна українська літературна мова: Підручник. — 3-тє вид. / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. — К., 2001.
10. Сучасна українська мова: Довідник. — 2-ге вид. / Л. Ю. Шевченко, В. В. Рїзун, Ю. В. Лисенко; За ред. О. Д. Пономарїва. — К., 1996.

11. Сучасна українська мова: Підручник. — 2-ге вид. / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономаріва. — К., 2001.
12. Тоцька Н. І. Сучасна українська мова. Фонетика. Орфоепія. Графіка і орфографія : Посібник. — К., 1995.
13. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. — К., 2002.
14. Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: Навч. посіб. — К., 2000.
15. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови. — 5-те вид. — К., 2002.
16. Ющук І. П. Українська мова: Підручник. — К., 2004.

Додаткова

1. Жовтобрюх М.А. Курс сучасної української літературної мови [Текст] : підруч. для філол. ф-ів пед. ін-тів. Ч.1 / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. — К. : Вища школа, 1972. — 402 с.
2. Колоїз Ж. В. Сучасна українська літературна мова [Текст] : зб. завдань для лабораторних робіт / Ж. В. Колоїз, Н. М. Малюга, В. В. Явір. — К. : Знання, 2006. — 356 с.
3. Савченко І. С. Практичний курс сучасної української літературної мови (фонетики, фонології, морфонології, орфоєпії, графіки) [Текст] : навч.-метод. посіб. / І. С. Савченко, В. В. Шляхова. — Черкаси : Відлуння-плюс, 2009. — 95 с.
4. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія [Текст] : навч. посіб. / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К. : Наукова думка, 1973. — 439 с.
5. Христіанінова Р.О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові [Текст] : [монографія] / Р. О. Христіанінова. — К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2012. - 365 с.
6. Шитик, Л. В. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові [Текст] : монографія / Л. В. Шитик ; відп. ред. К. Г. Городенська. — Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2014
7. Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова [Текст] : навч. посіб. / С. В. Шевчук, О. О. Кабиш, І. В. Клименко. — К. : Алерта, 2011. — 544 с.

Словники

1. Великий тлумачний словник української мови [Текст] : близько 40000 слів / упоряд. Т. В. Ковальова. — Х. : Фоліо, 2005. — 768 с.
2. Головащук С. І. Правописний словник [Текст] : понад 4000 слів / С. І. Головащук. — К. : А. С. К., 1999. — 607 с.
3. Демська О. М. Словник омонімів української мови [Текст] / О. М. Демська, І. М. Кульчицький ; Міжнародний фонд «Відродження». — Львів : Фенікс, 1996. — 224 с. — (Програма «Трансформація гуманітарної освіти в Україні»).
4. Дзюбишина-Мельник Н.Я. Культура мови на щодень [Текст] / Н. Я. Дзюбишина-Мельник, Н. С. Дужик, С. Я. Єрмоленко та ін. — К. : Довіра, 2000. — 169 с.
5. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера? [Текст] : словник-довідник : близько 10000 номінацій / В. В. Жайворонок ; НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. — 2-е вид., стер. — К. : Наук. думка, 2005. — 204 с.
6. Коломієць М. П. Словник іншомовних слів [Текст] : близько 3000 слів / М. П. Коломієць, Л. В. Молодова. — К. : Освіта, 1998. — 190 с.
7. Мацько Л. И. Русско-украинский и украинско-русский словарь : отличающаяся лексика [Текст] / Л. И. Мацько, О. М. Сидоренко, С. В. Шевчук. — 2-е изд., доп. — К. : Вища шк., 1996. — 283 с.

8. Новий російсько-український словник-довідник [Текст]: близько 65 тис. слів / С. Л. Єрмоленко, К. В. Ленець, Л. О. Пустовіт. – К. : Довіра, 1996. – 798 с.
9. Полюга Л. М. Словник антонімів української мови [Текст] / за ред. Л. С. Паламарчука. – 2-е вид., доп. і випр. – К. : Довіра, 2001. – 275 с. – (Словники України).
10. Словник скорочень в українській мові [Текст] / за ред. Л. С. Паламарчука ; [уклад. Н. Д. Гула та ін. ; ред.-упоряд. В. В. Жайворонок, М. М. Фащенко]. – К. : Вища шк., 1988. – 512 с.
11. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник української мови [Текст]: близько 2500 виразів / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Освіта, 1998. – 224 с.
12. Український орфографічний словник / уклад. М. М. Пещак та ін. – 3-є вид., переробл. та доп. – К. : Довіра, 2002. – 1006 с.

Інформаційні ресурси

1. Лінгвістичний портал з української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mova.info .
2. Український правопис [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.pravopys.net.
3. Російсько-українські словники [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.r2u.org.ua .
4. Словники он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rozum.org.ua .
5. Словники України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>.
6. Електронні версії словників термінографічної серії «СловоСвіт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tc.terminology.lp.edu.ua/ZIP/Terminohrafichna_serija_Slowo...
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovnyk.net>.
8. Академічний російсько-український словник за ред. А. Кримського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://krum.linux.org.ua>.
9. Російсько-український словник сталих виразів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rosukrdic.iatp.org.ua>.
10. Українська мова: Енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>.